

og healing. I det, vi under ét kalder alternativ behandling, er der med andre ord forskellige grader af alternativitet i forhold til etableret behandling.

Særligt i forhold til, at bogens sigte er at give sundhedsprofessionelle et bedre grundlag for at kunne tale om alternativ behandling med danske patienter, havde det været relevant, om forfatterne var gået dybere ind i en diskussion af alternativ behandlings relation til etableret behandling: Hvilken betydning har den etablerede behandling for alternative behandlingsformers indbyrdes forskellige praksis? Hvordan kommer alternativiteten til udtryk i de alternative behandlingsformer, der i et kontinuum befinder sig længst væk fra den etablerede behandling, og hvordan kan „det alternative“ i alternativ behandling fungere som med- og modspiller til etableret behandling?

Anita Ulrich, antropolog, ph.d.

**ESTHER OLUFFA PEDERSEN & ANNE-MARIE S. CHRISTENSEN (red.):
Mennesket. En introduktion til filosofisk antropologi. Aarhus: Viasystem
2012. 272 sider. ISBN 978-87-9083-3657 (pb). Pris: 275 kr.**

Bogen er redigeret af Esther Oluffa Pedersen og Anne-Marie S. Christensen, som begge er filosoffer, førstnævnte ansat som adjunkt på RUC, sidstnævnte som lektor på SDU. Ud over i fællesskab at have forfattet en klar og overblikdannende introduktion bidrager de to redaktører hver især med et kapitel, der afspejler deres respektive faglige interesse. Bidragsyderne er ligeledes filosoffer med forskellige fagområder, som de udfolder i hver sit kapitel. Bogen åbnes med en indledning og falder derefter i to dele. Den første består af syv kapitler, som hvert giver en grundig introduktion til en af de syv filosoffer, som redaktørerne har defineret som de væsentligste for den antropologiske filosofi.

Indledningen kridter banen klart op ved at fremføre, at vi med spørgsmålet om, hvad mennesket er – om menneskets væsen i universel forstand – aldrig vil finde et svar, men at vi i stedet skal stille dette spørgsmål for at inspirere os selv og andre til at reflektere over det fælles menneskelige såvel som vores partikulære eksistens. Dernæst giver de to redaktører os en kort, men udførlig, gennemgang af den vestlige filosofis historie fra et filosofisk antropologisk perspektiv. Vi begynder i den vestlige filosofis vugge, det antikke Grækenland. Her finder vi et af den moderne antropologiske filosofis teoretiske grundlag i Aristoteles' forståelse af mennesket som det rationelle og sociale/politiske dyr, der adskiller sig fra de andre levende væsner ved, ud over at have en vegetativ- (plante) og sansesjæl (dyr), også at besidde en rationel sjæl, der gør mennesket i stand til at tænke abstrakt. I samme periode lægger Platon fundamentet for det kristne menneskebillede med sin definition af menneskets rationelle sjæl som fængslet i kroppen, hvorfor det

menneskelige formål bliver at tøjle de kropsdrevne lyster gennem fornuften. Det er dette kristne menneskebillede og dets tilhørende stabile verdensbillede samt det kristne herredømmes endeligt med den naturvidenskabelige fremvinding i det 17. århundrede, som vi dernæst præsenteres for. Og så står vi på tærsklen til moderniteten, hvor vi møder Immanuel Kant, der som den første definerer filosofiens ærinde som det at besvare spørgsmålet om, hvad mennesket er. Hans tidligere elev Johann Gottfried Herder radikaliserer Kants forståelse af mennesket som både fornufts- og sansevæsen, idet han ligestiller de to væsensdele og til en vis grad gør filosofien empirisk funderet. Men hans vigtigste bidrag til den filosofiske antropologi er, ifølge redaktørerne, at identificere mennesket som et mangelvæsen, et væsen, som er karakteriseret ved ikke at have en biologisk bestemmelse, og som derfor er styret af andre kræfter, primært fornuften og evnen til at skabe kultur og historie i sprogfællesskaber.

Det spændingsfelt mellem krop og sind, natur og kultur, som denne gennemgang af den vestlige filosofis historie kredser omkring, er ligeledes omdrejningspunktet for de syv filosoffer, som præsenteres i antologiens første del. Her åbner Pedersen med en beskrivelse af Ernst Cassiers definition af mennesket som det symbolskabende dyr, som – til forskel fra andre dyr – skaber selv- og verdensforhold igennem symbolsk abstraktion, der som et stadigt tilblivende net danner menneskets symbolske univers. I næste kapitel præsenterer Line Ryberg Ingerslev læseren for Helmuth Plessners forståelse af mennesket som brudt natur. Menneskets natur er ifølge Plessner brudt, idet mennesket både *har* og *er* en krop og dermed har en dobbeltrelation til sig selv som samtidig oplevende subjekt og manipulerbart objekt. Thomas Schwarz Wentzer kredser i det tredje kapitel om Martin Heideggers tre centrale begreber – eksistens, verden og endelighed – og fremlægger derigennem Heideggers forståelse af mennesket som kendetegnet ved en oplevelse af sin væren som i-verden og til-døden. I antologiens fjerde kapitel tager Christensen udgangspunkt i Ludwig Wittgensteins temaer om det velkendte og det fremmede (foruroligende) for herigennem at forklare hans syn på mennesket som på den ene side del af et fundamentalt fællesskab, mens denne indsigt i den andens lighed ofte leder til en foruroligende indsigt i det fremmede i os selv. Herefter fremlægger Kasper Lysemose Arnold Gehlens perspektiv på mennesket som mangelvæsen, der på grund af dets manglende biologiske formål med livet oplever en afstand til verden, der gør det i stand til at handle abstrakt på den, det vil sige at formgive verden omkring sig og udfylde den med mulige handlinger. Sune Liisberg beskriver i det sjette kapitel, hvorledes frihed i Jean-Paul Sartres eksistentielle hermeneutik indtager den plads, hvor andre dyrs biologiske instinkt kan findes – frihed forstået som menneskets frihed fra „virkeligheden“ qua sin eksistens som mangelvæsen, der betyder, at det omdanner „virkeligheden“ til meningsfulde verdener. Som den syvende og sidste gennemgår Per Jepsen

den samtidige Peter Sloterdijks „fødselsglemsel“ og den, ifølge Sloterdijk, deraf afledte manglende forståelse for menneskets eksistens som grundlæggende afhængig af den anden. Jepsen følger denne introduktion til Sloterdijks tænkning op med en kritik af hans senere værker, hvor de individuelle skabelsesprojekter, „antropoteknologi“, kommer til at overskygge Sloterdijks forståelse af mennesket som *sameksisterende*.

Omend nogle kapitler kan være lidt tunge at komme igennem med andre fagligheder end filosofi som ballast, efterlader de hver især én med en god forståelse af de fremførte filosofiske tilgange til spørgsmålet om menneskets væsen, og tilsammen giver de en indføring i udviklingen af den filosofiske antropologi samt et filosofisk fundament for selv at reflektere over det menneskelige væsen.

I antologiens anden del udfoldes fire lettere tilgængelige og tankevækkende tematiske diskussioner over fire forskellige temaer: psyken, kroppen, sundhed og sygdom og økonomi, som ifølge redaktørerne hver udgør et „væsenstræk ved menneskeværen“ (s. 9). Ud over at være udtryk for bidragydernes interessefelter forbliver det uklart, hvorfor præcis disse fire temaer er udvalgt på bekostning af temaer som fx natur og miljø, politik, religion og teknologi.

Kirsten Hyldegaard åbner antologiens anden del med en diskussion af, hvordan det 20. århundredes filosofi har forsøgt at løse psykens gåde ved at sammenfatte tendenserne under henholdsvis psykologisterne og antipsykologisterne – dog uden referencer til specifikke tænkere eller skoler ud over psykoanalysen som helhed. Omend hendes diskussion i sig selv er interessant og relevant for spørgsmålet om menneskets væsen, virker den manglende præcisering af, hvem hun nærmere bestemt refererer til, mærkeligt uakademisk, specielt i sammenligning med bogens første del. I det følgende kapitel søger Maria Brincker at diskutere menneskets væsen uden at falde tilbage på den stædige dikotomi krop >< sind. Det kommer hun ret godt fra ved at tage udgangspunkt i Jakob von Uexkülls teori om omverden og funktionskredse og derfra fremskrive funktionskredsene som i konstant intersubjektiv forhandling. Herefter diskuterer Karin Christensen, hvad der kendetegner det syge menneske i bioteknologiens tid, og hvordan denne udvikling spiller ind i menneskers levede liv og verdensopfattelse. Som den eneste i antologien inddrager Christensen et egentligt empirisk studie. Men på trods af denne berigende empiriske illustration og hendes kritiske læsning af både Nikolas Rose og Jürgen Habermas undlader hun, som Hyldegaard, i dele af artiklen at forankre sine diskussioner i akademiske tænkere. I antologiens sidste kapitel argumenterer Steen Brock for, at økonomi er dér, hvor menneskets selvrealisering finder sted. Man kan stille sig noget kritisk over for dette argument, men det fratager ikke kapitlet dets relevante pointe, at økonomi ikke er en neutral videnskab, men derimod udtryk for et specifikt samfunds- og menneskesyn,

hvilket Brock fremskriver i en gennemgang af økonomisk teori fra Adam Smith, over Karl Marx til Amartya Sen.

Jeg bladrer om på næste side med forventningen om at finde en sammenfattende og perspektiverende afrunding på bogen. For selvom filosofisk antropologis nutidige forudsætninger står tydeligt frem efter læsningen af indledningen og den første del af antologien, og omend den anden del udfolder nogle af faggrenens nutidige interessefelter, mangler jeg et overblik over feltet, som det ser ud i dag, og dets potentielle fremtidige perspektiver og udfordringer. En sådan optegning af den nutidige filosofiske antropologis landskab og horisont ville måske også have kunnet kvalificere, hvorfor valget faldt på præcis de fire tematiske diskussioner, som antologiens anden del består af.

Hvert kapitel i begge dele af bogen ledsages af anoterede forslag til videre læsning, mens de respektive litteraturlister er sammenfattet i én samlet liste bagest i bogen. Det er tanken, at bogen skal kunne læses som selvstændige artikler, og der er derfor heller ikke en egentlig progression i bogen, ud over den kronologiske gennemgang af de syv filosoffer.

Ud over antropologer retter bogen sig mod studerende på videregående uddannelser. Specifikt er den tænkt til de professionsuddannelser, der beskæftiger sig med mennesker, såsom pædagog-, sygepleje- og læreruddannelserne, hvor den sandsynligvis vil kunne inspirere en fin refleksion over spørgsmålet om, hvad mennesket er. Den menes også at kunne anvendes på højskoler, hvor den også vil være fin at bruge, men i denne målgruppe forekommer det mig nu mere usikkert, om første del af bogen vil finde en stor, kvalificeret læserskare – det er den nok for akademisk til. Det skal ikke fratage antologien, at den udgør inspirerende læsning, der har fået denne anmelder til med fornyet interesse at søge større indsigt i filosofien og med større teoretiske klarhed at gå til spørgsmålet om menneskets væsen og væren.

*Aja Smith, cand.scient.anth., ph.d.-studerende
Institut for Marketing & Management
Syddansk Universitet*

LAURA GILLIAM & EVA GULLØV, med bidrag af Karen Fog Olwig og Dil Bach: Civiliserende institutioner. Om idealer og distinktioner i opdragelse. Aarhus og København: Aarhus Universitetsforlag 2012. 308 sider. ISBN 978 87 7934 702 1. Pris: 299,95 kr.

Forfatterne ambition er at belyse grundlæggende og betydningsfulde kulturelle værdier og sociale standarder i det danske samfund gennem en udforskning af konkrete opdragelsespraksisser i nogle af samfundets institutioner, nemlig familier,